

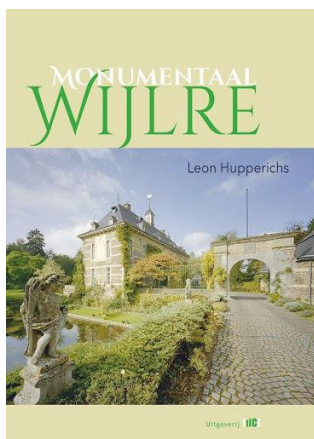
Ithaka

Prijs & Stipendium

Juryrapport

Ithakaprijs 2020

Voor de zesde keer wordt dit jaar de Ithakaprijs voor het beste boek op het gebied van het onderzoek naar kastelen, buitenplaatsen en landgoederen uitgereikt. Net als in eerdere jaren kreeg de jury door uitgevers en auteurs een aantal boeken voorgelegd, dat ieder jaar weer duidelijk maakt met hoeveel liefde, zorg, inzet en deskundigheid eigenaren, vrijwilligers, onderzoekers, stichtingen en overheden zich inzetten voor behoud van cultureel en landschappelijk erfgoed. Apart mogen hier ook weleens de fotografen genoemd worden, die in veel publicaties een belangrijke rol spelen in het tonen en aantonen van de waarde van het erfgoed. Dat was ook dit jaar weer het geval in de meeste van de tien publicaties die de jury mocht beoordelen.

Limburg en in het bijzonder Zuid-Limburg presenteert zich graag als heuvelland, maar het is minstens zozeer kastelenland. Anders dan in Holland of Utrecht zijn de kastelen zelden buitenplaatsen van rijke en deftige stedelingen, maar vooral de woonplaatsen van de lokale adel en ook gelegen op land dat bij hen in eigendom was of onder hun jurisdictie viel. Staatkundig was het huidige Zuid-Limburg bovendien, zeker gezien de geringe oppervlakte, tot Napoleon daar rücksichtslos een einde aan maakte, een onoverzichtelijke lappendeken. Staatse, Spaanse en Rijksduitse

gebieden en gebiedjes lagen naast en door elkaar. Leon Hupperichs bracht in 2018 al de geschiedenis van kasteel en rijksheerlijkheid Cartils in kaart en doet dat nu even zorgvuldig en gedetailleerd voor het nabij gelegen Wijlre. Hij beperkt zich niet tot het fraai gerestaureerde kasteel met zijn mooie park en de beroemde kunstcollectie van Jo en Marlies Eyck, maar bespreekt ook steeds de geschiedenis en de bewoners van de overige monumentale gebouwen in het gebied, zoals de watermolen en de grote pachthoeves met hun bijgebouwen. Op die manier ontstaat een ook rijk geïllustreerd en tot op de huidige dag bijgewerkt beeld van een kleine rijksheerlijkheid, die nu deel is van de gemeente Gulpen-Wittem.

Nog geen 15 kilometer van Wijlre verwijderd ligt – beter gezegd – lag het 'Huys Geul', een imposant kasteel waaraan al bijna twee eeuwen alleen nog de grote voorburcht herinnert. 'Een verdwenen Huys, een blijvend verhaal' is de ondertitel die de bewoner van de voorburcht, Alphons Tonino, aan zijn fraai verzorgde in eigen beheer uitgegeven boek gaf. De bouwhistorie van het kasteel, dat in stijl en allure niet toevallig herinnert aan het indrukwekkende kasteel Hoensbroek, wordt zorgvuldig in kaart gebracht, maar

ook de afbraak, en uiteindelijk de restauratie van de voorburcht. De vreugde

www.skbl.nl Stichting Digitaal Portaal voor Nederlandse Kastelen, historische Buitenplaatsen en Landgoederen.

• Landfortseweg 4 • 7078 BT MEGCHELEN • The Netherlands • +31(0)6 228 01 668 • info@skbl.nl

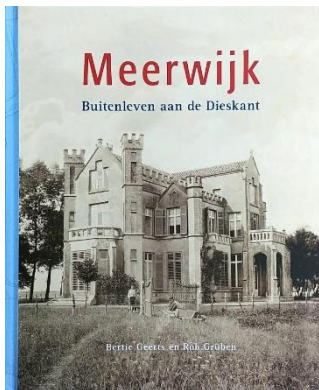
IBAN NL74 ABNA 0430 3337 14 • BIC ABNA NL2A

Ithaka

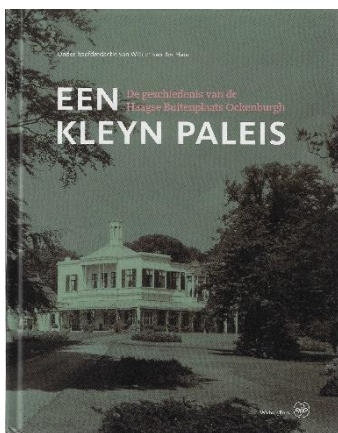
Prijs & Stipendium

en trots van de huidige bewoners met hun inmiddels weer witglanzende huis en de prachtige tuinen met de vele vogels, de vissen en zelfs een enkele bever wordt in het slothoofdstuk voelbaar.

Waar Limburg echt kastelenrijk is, is Noord-Brabant daar juist opvallend arm aan. 'Meerwijk', de buitenplaats net buiten Den Bosch, die Bertie Geerts en Rob Gröben tot onderwerp van hun monografie hebben gemaakt, was een grote negentiende-eeuwse villa in Tudorstijl – dus met neptorentjes en sierkantelen – waarvan nu nog maar een bescheiden deel bewaard is gebleven. De geschiedenis van Meerwijk is een wel heel avontuurlijke, met vreemde verbouwingen en wisselende bestemmingen. De opvallendste is wel die van een bordeel, dat zich als

het zo uitkwam ook aanbood als 'zeer luxe' conferentiecentrum 'van uitgesproken niveau' en trots melding maakte van optredens van Roy Orbison en Fats Domino. Pal aan het riviertje de Dieze gelegen is het opgeknapte, maar architectonisch nogal rommelige ensemble van huis met aanbouwen en bijgebouwen nu een zalencentrum met bruidssuite.

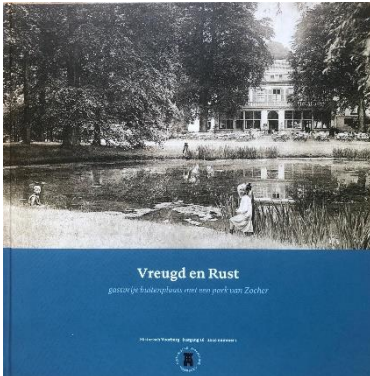
Andere bestemmingen dan de oorspronkelijke representatieve woonfunctie komen we uiteraard bij veel kastelen en buitenplaatsen tegen, al is de kans dat het niet een bordeel, maar een klooster, hotel of jeugdherberg wordt altijd aanzienlijk groter. Een jeugdherberg, en een heel grote ook, was tot voor kort de bestemming van de Haagse buitenplaats Ockenburgh. Niet minder dan zestien auteurs hebben onder hoofdredactie van Willem van der Ham bijgedragen aan de beschrijving van de geschiedenis van het landschap en het huis dat lange tijd inderdaad 'Een kleyn paleis' - de titel van

het boek- , was achter de duinen ten zuiden van Den Haag. De stad rukte langs de Laan van Meerdervoort op in de richting van Ockenburgh, er kwam een vliegveld op het landgoed en vlak voor de oorlog werd het toen al onbewoonde huis gebruikt voor de opvang van vluchtelingenkinderen uit Duitsland en Oostenrijk. Na de oorlog werd het huis een jeugdherberg en volgden er uitbreidingen die niet bepaald bevorderlijk waren voor het behoud van wat er nog restte van het oorspronkelijke karakter van de buitenplaats. Dat werd niet beter toen de jeugdherberg sloot en de toekomst alleen de zekerheid van verder verval met zich mee leek te brengen. Een burgerinitiatief heeft daar verandering in gebracht en nu wordt Ockenburgh in opdracht van de gemeente Den Haag gerestaureerd. 'Een kleyn paleis' is voorbeeldig wetenschappelijk uitgewerkt en mooi verzorgd door de Walburg Pers uitgegeven.

Ithaka

Prijs & Stipendium

Aan de andere kant van Den Haag, in Voorburg aan de Vliet, ligt de fraaie buitenplaats Vreugd en Rust in een romantisch Zocher-park. 'Vreugd en Rust', de titel ook van deze weer zeer verzorgde uitgave in de boekenreeks van de Historische Vereniging Voorburg, is tegenwoordig ook nationaal vooral bekend als restaurant, dat een aantal jaren ook onderscheiden is met een Michelinster. Het boek laat, mede aan de hand van veel prachtige foto's, kaarten, tekeningen en brieven de typische geschiedenis van een

buitenplaats in een snel verstedelijkend gebied zien. Begin twintigste eeuw verkoopt de deftige Haagse familie De Jonge de buitenplaats en koopt de gemeente Den Haag het bijna landgoedgrote gebied aan om er huizen te kunnen ontwikkelen en Voorburg gemakkelijker te kunnen annexeren. Dat lukt niet en in het huis wordt een restaurant met hotel gevestigd, later een Montessorischool, in de oorlog trekt de Duitse Wehrmacht in het pand. Het zal nog duren tot 1985 voor het verwaarloosde huis grondig wordt gerestaureerd en weer geopend wordt als restaurant en hotel. Ook de mooie orangerie in het park heeft inmiddels de functie van restaurant gekregen.

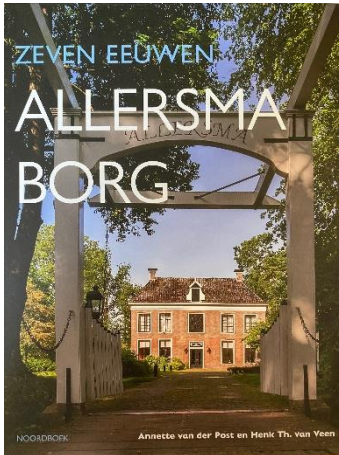
In een klooster veranderd is de buitenplaats 'De Essenburgh' in het zeer protestantse Hierden op de Veluwe. Dat zal waarschijnlijk niet de definitieve bestemming zijn, want er zijn nog maar tien kloosterlingen, bijna allemaal hoogbejaard. Dat was anders in 1950, toen de norbertijnen wegens plaatsgebrek in de grote abdij van Berne In Heeswijk op zoek moesten naar een nieuwe plaats van vestiging. Dat werd de door Jeanne Goekoop- de Jongh in de jaren twintig riant gerestaureerde buitenplaats, in de oorlog door Duitse inkwartiering en daarna door verwaarlozing en vandalisme bijna

onbewoonbaar geworden. Martijn Pijnenburg geeft in 'Rijke baronnen en bezitloze paters' een levendig en kleurrijk beeld van de geschiedenis van de buitenplaats, met een duidelijk sterke betrokkenheid bij de broeders en later ook zusters die het gebouw weer tot leven hebben gewekt en nieuwe functies hebben gegeven.

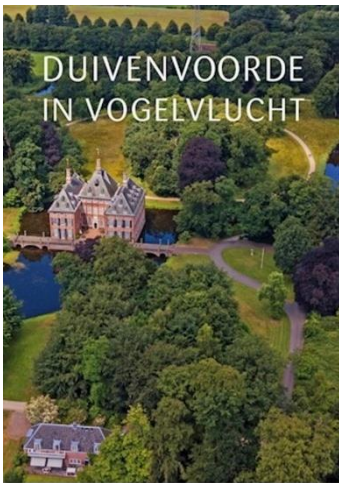
Ithaka

Prijs & Stipendium

Ten noord-westen van de stad Groningen ligt bij het Reitdiep de Allersmaborg, zeven eeuwen geleden gesticht, maar dat is nauwelijks te zien, want de huidige Allersmaborg toont zich in eerste instantie als een in eenvoudige empirestijl gehouden statig woonhuis uit het begin van de negentiende eeuw. De geschiedenis van de Allersmaborg is nauw verbonden met de patriciërsfamilies van de stad Groningen, maar na de oorlog komt het huis in bezit van de gemeente Ezinge en wordt het in behoorlijk vervallen toestand in de jaren zestig verhuurd aan een kunstenaarsechtpaar. Het huis wordt dan een echt kunstenaars- en kunstencentrum.

Aan het begin van de 21^e eeuw wordt de Rijksuniversiteit Groningen pachter, maar uiteindelijk wordt de mooi gerestaureerde en stijlvol ingerichte borg toch vooral een aantrekkelijke ontvangstlocatie voor bruidsparen. Annette van der Post en Henk Th. van Veen beschrijven de geschiedenis, de bewoners en vooral ook de op de borg gemaakte en getoonde kunst levendig en duidelijk ook met sympathie.

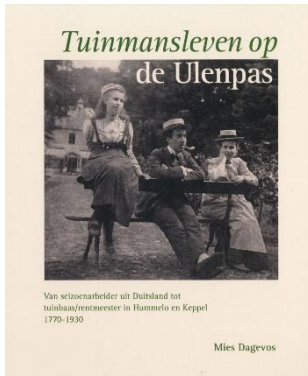
Soms lukt het om een landgoed of een buitenplaats eeuwenlang in de familie te houden. Dat is het geval geweest bij een van de mooiste buitenplaatsen van ons land, kasteel Duivenvoorde in Voorschoten. Als landgoed bestaat het al acht eeuwen, maar ook de huidige buitenplaats met zijn karakteristieke daken en ramen is al bijna vier eeuwen oud. Pas sinds kort wordt het niet meer bewoond door leden van de familie Schimmelpenninck van der Oye, die het landgoed honderd jaar geleden erfde in opvolging van de families Van Wassenaer en Steengracht. De tot 2019 continue overerving en bewoning heeft er ook voor gezorgd dat het bijzondere en kostbare

interieur compleet en in goede staat bewaard is gebleven. De geschiedenis van het landgoed en de prominente families die er hebben gewoond staat rijk geïllustreerd in de compacte gids 'Duivenvoorde in vogelvlucht'. Geen wetenschappelijke studie, maar wel heel informatief en ook voorbeeldig vormgegeven.

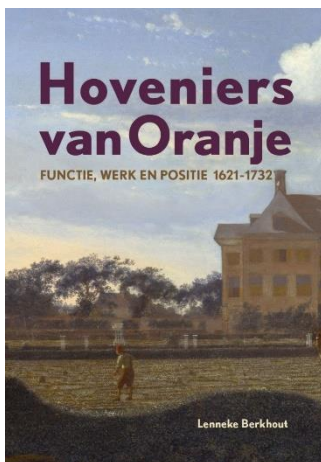
Ithaka

Prijs & Stipendium

Buitenplaatsen en landgoederen moeten in stand gehouden worden en daar is personeel voor nodig. Mies Dagevos komt uit een familie, waarvan een van de stamvaders en enkele van zijn nakomelingen vele jaren tuinbaas en ook rentmeester waren van de Ulenpas bij Hoog-Keppel. Stamvaders dochter Mies Knake heeft van 1907 tot 1923 minutieus een dagboek bijgehouden, dat een goed beeld geeft van het dorps- en buitenleven van die tijd in de Achterhoek. De wereld van de elite die de buitenplaatsen bevolkte is in het boek

'Tuinmansleven op de Ulenpas' van Mies Dagevos de achtergrond waartegen zich in de twintigste eeuw in opleiding en beroep de emancipatie van de 'gewone' man en vrouw voltrekt.

In de negentiende eeuw kregen tuinen en parken het nu nog zeer gewaardeerde en als 'natuurlijk' beschouwde karakter met slingerpaden tussen boomgroepen, borders, gazons en vijvers met glooiende oevers. De Engelse landschapsstijl, in Nederland door de families Zocher en Copijn populair gemaakt, vroeg minder onderhoud en dus ook minder personeel dan de formele Franse tuinaanleg van de zeventiende en achttiende eeuw, die de natuur juist disciplineerde in een strenge symmetrische en decoratieve ordening. Het proefschrift van Lenneke Berkhout 'Hoveniers van Oranje. Functie, werk en positie 1621 – 1732' geeft

een zeer gedetailleerd beeld van de grootse aanleg van de tuinen van de verdwenen paleizen Honselaarsdijk en Ter Nieuburg, van Huis ten Bosch, Het Loo en Soestdijk en de grote rol van de hoveniers, hoveniersfamilies zelfs, in het ontwerp, de ontwikkeling en het onderhoud er van. Alleen bij Paleis Het Loo is weer te zien hoe complex en onderhoudsintensief een paleistuin in Franse stijl is. De uitgestrekte tuinen waren er destijds niet alleen voor de sier en de elegante verpozing, maar moesten ook voldoende bloemen, groente en fruit opleveren voor de prinselijke huishoudens. Lenneke Berkhout beschrijft het werk van de hoveniers, maar geeft ook een zeer goed gedocumenteerd beeld van hun persoonlijke wederwaardigheden, hun financiële en maatschappelijke positie, de relatie met hun vorstelijke opdrachtgevers en hun internationale contacten. Jammer is wel dat in dit boek, anders dan in de meeste andere hier besproken inzendingen voor de Ithakaprijs, naar verhouding weinig afbeeldingen en nauwelijks kleurenafbeeldingen te vinden zijn. Als promotor van Lenneke Berkhout heeft een van de leden van de jury, prof. Yme Kuiper, uiteraard niet deelgenomen aan de beoordeling van haar proefschrift.

Ithaka

Prijs & Stipendium

Uit zo'n breed gevarieerd aanbod is het altijd weer moeilijk de juiste kandidaat voor de Ithakaprijs te kiezen. De jury van de zesde Ithakaprijs bestond uit Mirjam Koedoot, Marcel van Ool, Yme Kuiper, René Dessing en Paul Schnabel. Na rijp beraad en dankbaar voor de rijke oogst aan mooie boeken over kastelen, buitenplaatsen en landgoederen heeft de jury in meerderheid besloten dat de prijs dit jaar toekomt aan het boek dat mede door diepgaand onderzoek een belangrijke bijdrage levert aan de horticulturele geschiedenis van Nederland. De Ithakaprijs 2020 gaat naar Lenneke Berkhout voor haar 'Hoveniers van Oranje'. Van harte gefeliciteerd! Voor de zesde keer wordt dit jaar de Ithakaprijs voor het beste boek op het gebied van het onderzoek naar kastelen, buitenplaatsen en landgoederen uitgereikt. Net als in eerdere jaren kreeg de jury door uitgevers en auteurs een aantal boeken voorgelegd, dat ieder jaar weer duidelijk maakt met hoeveel liefde, zorg, inzet en deskundigheid eigenaren, vrijwilligers, onderzoekers, stichtingen en overheden zich inzetten voor behoud van cultureel en landschappelijk erfgoed. Apart mogen hier ook weleens de fotografen genoemd worden, die in veel publicaties een belangrijke rol spelen in het tonen en aantonen van de waarde van het erfgoed. Dat was ook dit jaar weer het geval in de meeste van de tien publicaties die de jury mocht beoordelen.